

Watervogeltellingen in Nederland

Nieuwsbrief seizoen 2013/2014, nr 2, oktober 2013

Nederland is bij uitstek een land van wetlands en watervogels. Met watervogeltellingen worden objectieve gegevens verzameld over aantallen, verspreiding en de veranderingen daarin. Het landelijke project vindt plaats in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring en wordt ondersteund door het Ministerie van Economische Zaken, Rijkswaterstaat - Water, Verkeer en Leefomgeving en het Centraal Bureau voor de Statistiek. De landelijke coördinatie wordt verzorgd door Sovon Vogelonderzoek Nederland. De tellingen worden uitgevoerd door een groot aantal waarnemers van vogelwerkgroepen, behorende instanties, provincies en instituten. Er worden maandelijks tellingen uitgevoerd in monitoringgebieden (alle watervogelsoorten, in Rijkswateren en overige Vogelrichtlijngebieden), pleisterplaatsen (ganzen en zwanen) en in januari de Midwintertelling.

Beste tellers,

Nijmegen, 25 september 2013

Vandaag zijn hier over het kantoor van Sovon de eerste groepen Kolganzen over gevlogen. Ook op trektellen.nl zijn vandaag vooral in Noord-Nederland de eerste grotere groepen gemeld. De aankomst van Kolganzen is voor velen een teken dat het winterseizoen echt weer begint. Kees gaat verderop in de nieuwsbrief hier op in. Aan de ganzentellers wil ik dit seizoen wederom vragen om ganzengroepen in te tekenen in en rond de opvanggebieden. Hoewel er nog geen officieel verzoek is vanuit het Faunafonds gaat er dit jaar zoveel gebeuren omdat veel contracten aflopen, dat het goed is dit vast te leggen. Het rapport met de evaluatie van seizoen 2011/12 dat dankzij jullie inzet is verschenen, speelt daarin een belangrijke rol. Dankzij het intekenen hebben we bovendien deze zomer nog een rapport kunnen maken, waarin we de actuele verspreiding konden weergeven op een hoog detailniveau. Deze verspreiding wordt weergegeven in relatie tot het huidige opvangbeleid. Feitelijk is het dus een nieuwe ganzenatlas zoals deze negen jaar geleden ook is verschenen. Helaas was er een beperkt budget voor het drukwerk waardoor deze alleen in zeer kleine oplage gedrukt is verschenen. Wel is een pdf op te halen via de website van Sovon: sovon.nl/verspreiding-van-ganzen-2007-2012. Hetzelfde geldt voor de evaluatie van seizoen 2011/12: www.sovon.nl/ganzenfoerageergebieden-2011-12. Net als vorig jaar blijkt ook dat in seizoen 2011/12 het beoogde leereffect uitblijft.

Een groot deel van de Waddentellers heeft deze maand vrij na twee achtereenvolgende integrale tellingen in au-

gustus en september. Beide tellingen leverden spectaculaire aantallen op van de Kanoet. Romke licht dit verder toe in zijn stuk op de achterzijde van deze nieuwsbrief.

Ik wil jullie graag nog eens wijzen op de specifieke telrichtlijnen en aanwijzingen van alle watervogelsoorten die op de Sovon-site te vinden zijn. Ga naar sovon.nl/soorten, vul de soortnaam in en kies voor Telrichtlijnen. De telrichtlijnen zijn geheel herschreven en geüpdatet ten opzichte van die, die inmiddels lang gelden in het vermaarde Handboek Vogelinventarisatie (1985) zijn gepubliceerd. Neem ook eens een kijkje op de watervogeltellingenpagina van Sovon: sovon.nl/watervogeltelling. Via de hiervoor genoemde pagina of direct op: <http://www.youtube.com/watch?v=MzsmtyxLAQI> is nog steeds een instructiefilmpje te zien waarin kort een instructie wordt gegeven voor het uitvoeren van een watervogeltelling.

Ik moet het kort houden, want de nieuwsbrief zit weer bomvol met wetenswaardigheden. Kees geeft weer het verse ganzen- en zwanennieuws. Jan Schoppers werpt een blik op de Wulp, Olaf geeft een overzicht van wat ons komende seizoen aan slaapplaatstellingen staat te wachten en Romke blikt zoals gezegd terug op de afgelopen september telling in de Wadden.

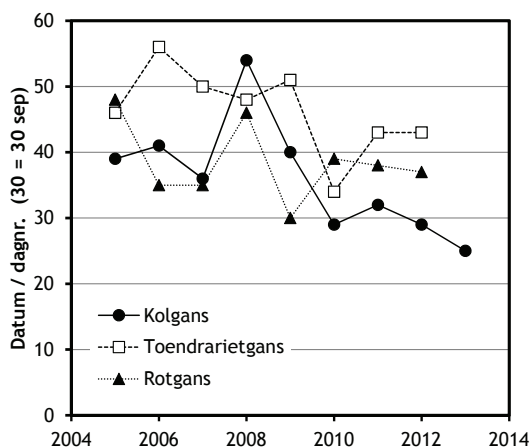
Ik wens iedereen een plezierige en goede telling!

Menno Hornman

Nederland (binnenland):	Waddengebied:
12 oktober selectie van monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling	19 oktober steekproeftelling (10:37 - HW 127)
Overige teldata	(tussen haakjes tijdstip hoog water & cm verhoging)
16 november monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	23 november integrale telling (12:04 - 85)
14 december monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	21 december steekproeftelling, ganzen- en zwanentelling (11:35-96)
18 januari midwintertelling, monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	18 januari midwintertelling, integrale telling (10:40 - 96)
15 februari monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	22 februari steekproeftelling, ganzen- en zwanentelling (13:20-85)
15 maart monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	22 mrt steekproeftelling, ganzen- en zwanentelling (12:54 - 82)
12 april monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	19 april steekproeftelling, telling Brand- en Rotgans (13:15-94)
17 mei selectie van monitoringgebieden, telling Brand- en Rotgans	3 mei telling Brand- en Rotgans
14 juni selectie van monitoringgebieden	17 mei integrale telling (12:35 - 101)
	14 juni steekproeftelling (11:36 - 103)
NB. Bij voorkeur niet van de teldatum afwijken, echter bij slecht weer of andere overmacht kunnen tellingen nog één dag voor tot twee dagen na de teldatum worden uitgevoerd.	

Ganzen & Zwanen: nieuws van het opvangbeleid

De vliegomstandigheden voor trekkende ganzen en zwanen zijn momenteel door de noordelijke tot oostelijke winden ideaal. Op 25 september jl. kwamen dan ook de nodige ganzen binnen en lijkt het nieuwe seizoen echt van start gegaan. Zowel in Noord-Duitsland als in Nederland werden in de nacht van 24-25 september veel overvliegende Kolganzen gehoord. Bij de meldingen die via trektellen.nl binnenkomen bleef de teller op 25 september staan bij ruim 4700 vogels (zie <https://www.sovon.nl/nl/actueel/nieuws/eerste-kolganzen-vallen-binnen>). Vergelijken met voorgaande jaren is de aankomst een fractie eerder (figuur 1). Op 26 september werden ook de eerste vijf halsbanden van het seizoen afgelezen (4 in Friesland, 1 Niederrhein D). Geen van de ringen had nog betrekking op het nieuwe type dat deze zomer in Rusland is aangelegd (zie <https://www.sovon.nl/nl/actueel/nieuws/nieuwe-ringcombinaties-bij-kolganzen>). In de Waddenzee werd verder op 24-25 september massale aankomst van Rotganzen gezien en werden de eerste ringen afgelezen, terwijl aan de Elbemonding in Noord-Duitsland in de loop van de dag 30.000 Brandganzen arriveerden. Bij de gegevens op trektellen.nl leverde dat echter nog geen grote aantallen op. Ook van Toendrarietgans zijn nog amper vogels gezien. Afgaande op de aankomst van de afgelopen jaren (figuur 1) is dat eerder rond 10-20 oktober te verwachten. In Brandenburg in Duitsland werden op de bekende

Figuur 1. Aankomst van Toendrarietgans, Kolgans en Zwartbuikrotgans, gebaseerd op de datum dat voor het eerst meer dan 1000 vogels bij trektellen.nl werden gemeld. De datum is weergegeven als dagnummer vanaf 1 september (30 = 30 september). Bron: www.trektellen.nl

slaapplaats op de Gülper See op 25 september al meer dan 1000 Toendrarietganzen geteld. Aankomst van Toendrarietganzen is daar vaak nog een fractie eerder dan van Kolganzen, terwijl dat bij ons eerder andersom is. Thomas Heinicke kon in Zweden al tientallen halsbanden van Toendra- en Taigarietganzen aflezen. Ook daar zijn dus al grote aantallen gearriveerd.

Bij de komende oktobertelling is er dus waarschijnlijk meer werk aan de winkel. Misschien dat dan ook de eerste grotere aantallen Kleine Rietganzen zijn aangekomen. Van deze eerste soort zitten al de nodige concentraties in Denemarken. Kleine Zwanen zijn eveneens onderweg, maar vooralsnog niet verder gekomen dan de Baltische Staten. Misschien zijn bij de oktobertelling ook de eerste in Nederland. Berichten uit Zweden wijzen op een erg klein aantal Dwergganzen dat onze kant op gaat komen (daarover meer in de volgende nieuwsbrief).

In de afgelopen weken verschenen ook een aantal nieuwe ganzenrapportages. De Engelse collega's stuurden hun jaarlijkse Goose News rond, met daarin veel nieuws over de op de Britse Eilanden overwinterende populaties, alsmede een Nederlandse co-productie over het broedsucces van Kolganzen. Goose News 13 is op te halen via de link <http://monitoring.wwt.org.uk/wp-content/uploads/2013/09/GooseNews12.pdf>.

Daarnaast is door collega Hans Schekkerman in het afgelopen jaar een analyse uitgevoerd van de tot dusverre uitgevoerde ganzen tellingen in juli. "Zomer"ganzen, en hun aanwezige aantallen staan momenteel volop in de discussie vanwege de plannen van het "ganzenakkoord" van de G7 (inmiddels G19 met toevoeging van de provincies). Dit rapport staat los van de zogenaamde "nulmeting" die afgelopen zomer voornamelijk door de wildebeheerseenheden onder coördinatie van de KNJV is uitgevoerd. Het rapport wil vooral een bijdrage leveren aan de manier waarop schattingen voor aantallen in de zomer tot stand kunnen komen (er is bijv. niet alleen gebruik gemaakt van tellingen, maar er zijn ook gegevens van bijv. afschot, overleving en broedsucces verdisconteerd), en welke betrouwbaarheidsmarge we bij die schattingen moeten hanteren. Bij een plus of min van enkele duizenden ganzen is het immers noodzakelijk te weten of dergelijke schommelingen binnen de betrouwbaarheidsmarge vallen, of dat het om echte aantalsveranderingen gaat. Het rapport is op te halen via www.sovon.nl/aantalsschattingen-broedende-ganzen en is ook onder de betrokkenen van het ganzenakkoord verspreid.

Kees Koffijberg

Slaapplaatsen: gecombineerde telling van Grote Zilverreigers en Aalscholvers

Het telschema van de slaapplaatsstellingen is vanaf dit seizoen iets compacter geworden. Dit komt onder meer omdat de teldata van Aalscholvers en Grote Zilverreigers zijn samengevoegd (zie tabel). Er is voldoende overlap in de piekperiodes van beide soorten om dat met een gerust hart te kunnen doen. Bovendien blijken deze soorten heel vaak dezelfde slaapplaatsen te gebruiken. En dat is niet zonder reden, want er bestaat een vorm van symbiose tussen Grote Zilverreigers en Aalscholvers. Als Aalscholvers in sociale groepen jagen in plassen met ondiepe oeverzones staan de Grote Zilverreigers de vluchtende visjes langs de oever op te wachten. Dit is kenmerkend zo profijtelijk dat de Grote Zilverreigers al opzoeken op de slaapplaats, om zodoende bij het krieken van de dag de vertrekkende Aalscholvers te kunnen volgen. Commensalisme wordt dit met een mooi woord genoemd, waarbij de ene soort profiteert van de aanwezigheid van de andere. Vanaf dit seizoen zijn er voor de Grote Zilverreiger en Aalscholver nog maar twee tellingen, net zoals dat voor de andere

Grote Zilverreigers en Blauwe Reiger op een plas. Foto: Harvey van Diek.

Soort	Datum	Start
Wulp	7 september 2013	19.45 uur
Grote Zilverreiger, Aalscholver	5 oktober 2013	18.30 uur
ganzen, zwanen	9 november 2013	06.50 uur
ganzen, zwanen	11 januari 2014	07.45 uur
Wulp	8 februari 2014	17.10 uur
Grote Zilverreiger, Aalscholver	22 februari 2014	16.40 uur
Scholekster, Kempphaan, Grutto	15 maart 2014	18.15 uur
Scholekster, Kempphaan, Grutto	5 april 2014	19.50 uur

soorten ook al gold. Voor de Grote Zilverreiger is daarbij de december-telling gesneuveld. Dat deden we met pijn in het hart, want bij slaapplaattellingen geldt: hoe meer tellingen (vooral in de piekperiode!), hoe robuuster de gegevens. We vonden het echter belangrijker om één lijn te trekken in de landelijk teldata. In deze nieuwe opzet zijn de teldata dan de verplichte telmomenten, en daarbuiten hopen we zoveel mogelijk extra tellingen te mogen verwelkomen. In sommige

regio's gebeurt dat al, bijvoorbeeld in Friesland, waar geprobeerd wordt om maandelijks alle slaapplaatsen van Grote Zilverreigers en Aalscholvers te tellen. Als mensen advies willen over de door ons gewenste telfrequentie neem dan gerust contact met ons op. Het gewoon voortzetten van de decembertelling is een optie, maar de regionale piekperiode kan ook aanleiding geven om een extra telling in een andere maand uit te voeren.

Wat blijft is de tweewekelijkse telperiode rondom de officiële teldatum. Voor de oktober telling betekent dit een telperiode van 28 september t/m 13 oktober, met een voorkeursdatum van 5 oktober. De zon gaat dan onder rond 19.10 uur, dus start uiterlijk om 18.30 uur.

Iedereen een hele goede telling gewenst!

Olaf Klaassen

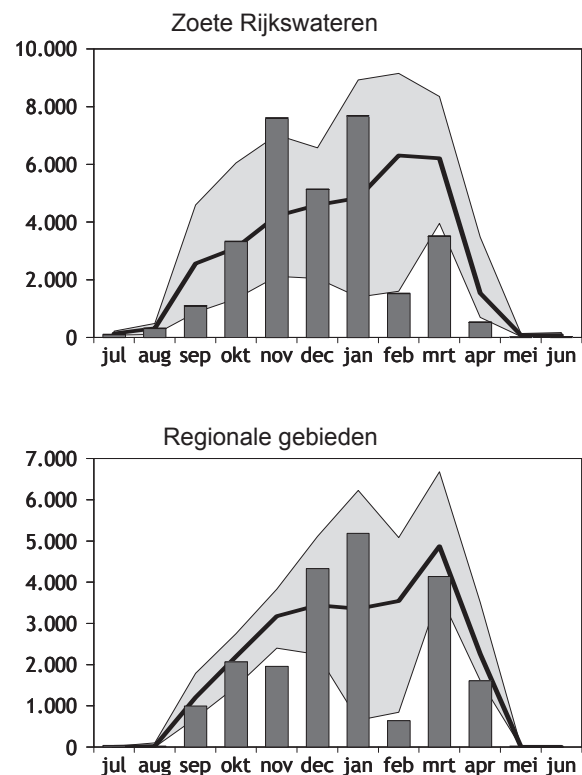
Wulpen in de lift

Zijn snavel wijst naar beneden, maar onze landelijke populatie zit al decennia lang in een stijgende lijn. Die toename komt waarschijnlijk door een herverdeling van overwinteringsbieden in West-Europa vanwege de klimaatverandering. Recent lijken ze bij ons te stabiliseren. De toename zit hem vooral in het Waddengebied en de Zoute Delta waar het grootste deel (ca. 90%) van de Wulpen verblijft. Vanaf halverwege de jaren zeventig is de soort ook toegenomen in de Zoete Rijkswateren. In de Regionale gebieden is de soort in de hele periode stabiel hoewel de jaarlijkse aantallen nogal fluctueren.

De aantallen zijn het hoogst in de maanden augustus-oktober door de aantallen in de Wadden en de Delta. In het binnenland worden ze het meest gezien in januari-maart. Koud winterweer kan zorgen voor een uittocht naar de Britse Eilanden en het zuiden. In september was er de landelijke slaapplaattelling van deze soort. Tussen eind augustus en eind september zijn 75 tellingen ingevoerd vooral uit ZW-Friesland, het rivierengebied en het zuidwesten van ons land. Als we het maximum per slaapplaats aanhouden -diverse waarnemers hebben meerdere tellingen ingevoerd- dan zijn er (voorlopig) bijna 10.900 Wulpen geteld. Gemiddeld zijn er, inclusief de nullen, 265 per slaapplaats gezien. De hoogste aantallen zijn geteld in het Hisse- en Piekmeer bij Sneek (1454), Grutte Brekken, Lemmer (1090), zandwinning Azewijnsche Broek (950), Markiezaatsmeer-Oost (918) en Everdinger Uiterwaard (738). De slapende vogels zullen in de regio foerageren en ook weer geteld worden in de monitorgebieden.

Een groep Wulpen in het grasland zien foerageren is fascinerend. Ze lopen dikwijls allemaal dezelfde kant op en het lijkt of ze geregisseerd worden. De bewegingen gaan best snel voor zo'n grote vogel en je vraagt je af hoe ze ontdekken waar een emelt of regenworm zit.

Jan Schoppers

Figuur 2. Seizoenverloop van de Wulp in de Zoete Rijkswateren en de Regionale gebieden in 2011/12 (balkjes). Daarachter het gemiddelde verloop in de periode 2007-2011 (vette lijn) en de spreiding daarin (grijze vlak).

Wadden: grijze plakpaten Kanoeten in augustus en september

In de vorige nieuwsbrief kwam al aan bod dat we in augustus veel Kanoeten telden in het waddengebied. Het vermelde aantal van 123.000 was echter nog verre van volledig. Inmiddels is het gros van de tellingen binnen en staat de teller op ruim 213.000 Kanoeten! Dat is een uitzonderlijk groot aantal, ruim tweemaal zoveel als er de laatste jaren voor augustus berekend werden op basis van steekproeftellingen. Op verschillende plekken hadden

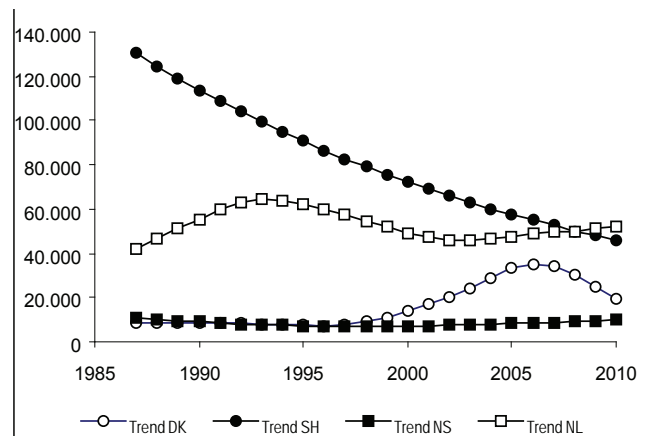
tellers grijze plakpaten van samengeklonterde Kanoeten voor de lens, bepaald geen sinecure om te tellen. Op Vlieland werden de meeste Kanoeten vastgesteld (64.700), gevolgd door Blauwe Balg (59.000), Richel (27.000), Rottumerplaat (27.000), Ameland (15.000) en het Rif bij Engelsmanplaat (14.000). Een mobiele soort met een grote actieradius als de Kanoet zorgt er ook voor dat in dit soort gevallen tellers op eilanden en platen onderling

contact opnemen om eventuele uitwisseling van vogels tijdens de telling (wat tot dubbelstellingen kan leiden), uit te sluiten. Zo verkasten Kanoeten op Ameland richting Blauwe Balg in augustus en vliegen die op Griend tegen hoog tij vaak naar de Richel. Op de laatste twee plekken gaven tellers daarom bij de afgelopen septembertelling elkander telefonisch het startsein van de telling, zodat precies op hetzelfde moment werd geteld. Dat was nodig ook, want de wolken vogels boven de Richel verbubbelden in het uur voor hoog tij in aantal met een ware uitloop van steltlopers op Griend. Richel en Vlieland sloten ondertussen telefonisch kort dat er geen steltlopers uitweken naar Vlieland, alwaar de wolken steltlopers boven de Vliehors nog imposanter waren. Dat alles had opnieuw met de Kanoet te maken. Bij het schrijven van deze nieuwsbrief hebben we de septembertelling nog maar net achter de rug, van de meeste plekken moeten de resultaten nog worden ingevoerd, maar voor de Kanoet staat de teller al op 220.000 individuen. Opnieuw was de soort het talrijkst op Vlieland (83.200) en ook op de Richel (63.100), Rottumerplaat (40.800) en het Rif bij Engelsmanplaat (29.000) zag het werkelijk grijs van de Kanoeten. En dat in combinatie met tienduizenden Bonte Strandlopers is simpelweg imposant. De Kanoeten hebben het op dit moment kennelijk goed in onze Waddenzee. Met de toename van het aantal nonnetjes, van oudsher verreweg de belangrijkste prooi voor Kanoeten in de Waddenzee, lijken de omstandigheden gunstig. Waargenomen wordt dat Kanoeten hier met laag tij in dichte groepen op foerageren, o.a. op de Ballastplaat ten oosten van Griend. Door de eerdere achteruitgang van het nonnetje werden eerstejaars kokkels een belangrijker alternatief. Ook het aanbod daarvan is dit jaar overigens goed. Hopelijk geeft dit de kanoetenpopulatie de injectie die het nodig heeft en weet het de internationale trend in de Waddenzee tot een positieve om te buigen. Deze trends wordt voor zowel de lange als korte termijn als stabiel berekend, hoewel de aantalsontwikkeling per land erg uiteenlopen. Zo laat de soort in het waddengebied van Sleeswijk-Holstein namelijk

een forse achteruitgang zien, terwijl hier van oudsher de grootste aantallen voorkwamen (zie figuur 3). Over de Deense, Duitse en Nederlandse trends van watervogels in de internationale Waddenzee is net weer een nieuwe update (beknopt rapport als pdf) verschenen die te downloaden is van de site van het Common Wadden Sea Secretariat via onderstaande link.

<http://www.waddensea-secretariat.org/news-and-service/news/13-20-09trends-of-migratory-and-wintering-waterbirds-in-the-wadden-sea-1987>

Romke Kleefstra

Figuur 3. Trend van de Kanoet in vier Waddenzee-regio's (DK Denemarken, SH Schleswig-Holstein, NS Niedersachsen, NL Nederland).

Watervogeltellingen	(Alle coördinatoren zijn telefonisch te bereiken via 024-7 410 410)
• projectcoördinatie	Menno Hornman (menno.hornman@sovon.nl)
• formulieren etc.	Michel Klemann (michel.klemann@sovon.nl)

Wie coördineert wat: regiocoördinatie

De eerstgenoemde persoon coördineert de maandelijkse tellingen, voor de midwintertelling is er soms een aparte coördinator.

(ZO) Zoute Delta	Mervyn Roos (06-12218134, mervyn.roos@rws.nl)
(NH) Noord-Holland	Michel Klemann (024-7410410, michel.klemann@sovon.nl)
(ZH) Zuid-Holland	Jan-Willem Vergeer (024-7 410 410, jan-willem.vergeer@sovon.nl)
(ZL) Zeeland	Jan-Willem Vergeer (024 7 410 410, jan-willem.vergeer@sovon.nl)
(FR) Friesland	Romke Kleefstra (06-10646640 romke.kleefstra@sovon.nl), <i>Midwintertelling</i> VACANT
(GR) Groningen	Kees Koffijberg (024-7 410 410, kees.koffijberg@t-online.de), <i>Midwintertelling</i> Jelle Postma (06-49390506, jelle.postma@sovon.nl)
(DR) Drenthe	Jaap Ruiter (0591-382070, jaap-ruiter@planet.nl), <i>Midwintertelling</i> Harold Steendam (0592-273845, harold_steendam@hotmail.com)
(FL) Flevoland	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(OV) Overijssel	Symen Deuzeman (024-7410410, symen.deuzeman@sovon.nl)
(GL) Gelderland	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(UT) Utrecht	Michel Klemann (024-7410410, michel.klemann@sovon.nl)
(NB) Noord-Brabant	Vincent de Boer (024-7 410 410, vincent.deboer@sovon.nl)
(LI) Limburg	Ton Cuijpers (0475-551579, a_cuijpers@hetnet.nl)
(WG) Waddengebied	Romke Kleefstra (06-10646640 romke.kleefstra@sovon.nl)
(RG) Grote Rivieren	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)

Informatie over coördinatie in (IJ) IJsselmeergebied, (RM) Randmeren, (BR) Beneden Rivieren, (NZ) Noordzee via Sovon Menno Hornman (024-7 410 410, menno.hornman@sovon.nl)

coördinatoren slaapplaatsen:

Zeeland, Zuid-Holland:	Albert de Jong (024-7410410, albert.dejong@sovon.nl)
Noord-Holland, Utrecht:	Vincent de Boer (024-7410410, vincent.deboer@sovon.nl)
Friesland, Groningen:	Jelle Postma (024-7410410, jelle.postma@sovon.nl)
Drenthe, Overijssel:	Jan Schoppers (024-7410410, jan.schoppers@sovon.nl)
Gelderland, Flevoland:	Jan Schoppers (024-7410410, jan.schoppers@sovon.nl)
Limburg, Noord-Brabant:	Vincent de Boer (024-7410410, vincent.deboer@sovon.nl)

Deze nieuwsbrief wordt toegezonden aan tellers en/of coördinatoren. De resultaten van de komende telling a.u.b. zo spoedig mogelijk naar Sovon Vogelonderzoek Nederland, Antwoordnummer 98189, 6500 VA Nijmegen sturen. Vergeet niet de gebiedscodes in te vullen. Een postzegel is niet nodig!!

Nb! In deze nieuwsbrieven genoemde aantallen zijn voorlopig en vaak nog onvolledig! Ze zijn dus niet geschikt voor verder gebruik.